

Királyi és királynői zenék a Szent Efrém Férfikarral

Bubnó Tamás és Bubnó Lőrinc saját stílusukról és készülő lemezükről

Korunk zenekedvelője varázslatra vágyik, újféle élményeket keres egzotikusnak, vagy misztikusnak érzett zenei világokban: ez az elvarázsolódás („enchantment”) igénye – így nevezi a szakma, amikor például az ortodox egyházi zene és külsőségei (fekete lepelbe burkolózó hosszú szakállú pópa, alig megvilágított, arannyal borított templomi terek, mély férfihangok által dominált, rendkívül hatásos és lassan hömpölygő egyházi ének) páratlan népszerűségére keres magyarázatot. Kicsit otthonosabb szinten, de ezt az egzotikumot, ismeretlen különlegességet hozta be a köztudatba a görögkatolikus egyházi zene is, ráadásul jellegzetes közép-európaisággal fűszerezve. És máris megvan a Szent Efrém Férfikar sikerének (egyik) titka.

A Szent Efrém Férfikar 2002-ben Boksay János Aranyszájú Szent János liturgiájának CD-felvétele okán jött létre – aztán a művet az új felállítású, 8-tagú Szent Efrémmel újra felvettétek 2018-ban. Milyen szerepe van a görögkatolikus liturgiában az éneklésnek? Egy ízben arról a meghatározó gyerekkori élményedről meséltél, amikor édesapád templomban egyszerre kétszáz torokból zengett fel a himnusz...

Bubnó Tamás: Duplafenekű kérdés. Kicsit távolabbról kezdem. Amikor 1646-ban létrejött a magyar görögkatolikus egyház az ungvári unióval, az volt az egyik fő kitétel, hogy megtarthatjuk az ortodoxia kereteiben megszokott és végzett keleti liturgiát, katolikusok leszünk ugyan, de megtarthatjuk szokásainkat, és azok szerint élhetünk. A bizánci liturgiában van a pap, van a diakónus és van a kórus (ők a szolgálattevők), a nép nem szerepel a liturgia résztvevői között, a nép azért megy a templomba, hogy imádkozzon. A déli területeken több kórus is szokott szolgálni, különösen görög részeken. Nálunk azonban megjelent az igény – nagyrészt a kortárs református, katolikus népének párhuzamain okulva –, hogy bizánci liturgia maradjon, de legyen népénekes liturgia. A gyülekezet éneklésének bevonása levette az egyház válláról azt a feladatot, hogy állandó kórust kelljen biztosítani. Igazából ezt egy érdekes ellentmondásnak is nevezhetjük, hiszen mi liturgikus szempontból egyfajta „protestáns” bizánci egyházat viszünk, amelyben a nép énekel el a teljes liturgiát.

Az, hogy az egész gyülekezet énekel, egy csodálatos lelki plusz. Milyen különbségek vannak a területileg egymástól távol levő görögkatolikus közösségek zenéje között, amikor maga a forrás-ortodoxia is olyan, hogy bizonyos részei inkább az orosz hatást, más részei inkább a görög hatást tükrözik?

B. T.: Igazából a görögkatolikusság eléggé egységes, vagyis az európai görögkatolikusság, mert beszélhetünk más görögkatolikus egyházakról is, például a Közel-Keleten. Európában a görögkatolikusság egyfajta mezsgye, a nyugati római katolikus és protestáns, meg a keleti ortodox vallások között egy eléggé egybefüggő választóvonal, ami elindul Lengyelország, Fehéroroszország és Ukrajnán (itt van a legnagyobb közösség) keresztül, és tart egészen a Bánátig és a Bácskáiig. Nagyjából nyolc millió emberről van szó, egykor az Osztrák Birodalomhoz tartozó területekről. Folyik most ez a szörnyű háború... Ukrajna kb. egyötöd része görögkatolikusnak mondható, nagyon fontos területe az országnak Lemberg-től kezdve dél felé, sajátos, erős kultúrával, nyugati irányultsággal. Ennek ellenében áll az ország másik részének (és a nagy szomszédnak) az ellenállása, a keleti ortodox vallással és sajátos kultúrával. Hogy csak a vallási-kulturális oldalakról beszéljünk. Most túlcserült ez az ellentét, ami egyébként évszázadok óta létezett. A görögkatolikusság egy szállka. A nyugatiaknak nem jó, mert ott van benne, hogy görög tehát bizánci, ami kelet és nem jó, az ortodoxok számára pedig... rosszabb még az ördögnél is, mert árulók, akik elhagyták az igaz hitet.

Hogyan lehetne ezt a hagyományt megőrizni, egy ilyen világban, ahol nem járnak, nem járunk templomba, vagy csak nagy ünnepekkor? Bubnó Tamás főiskolai tanárt kérdeszem, bár a te tanítványaidra nem vonatkozik ez a probléma, mert ők járnak.

B. T.: De hát ők misszionáriusok. Már az első szeptemberi órán ezzel kezdem, hogy ez egy misszió, hogy egyszerűen meg kell nyerni a gyerekeket, a fiatalokat... Épp most volt Debrecenben egy táborunk, kb. 70 görögkatolikus gyereket szoktunk ilyenkor tanítani, Fülöp atya kezdeményezésére. Ő a magyar görögkatolikus egyház feje, és egy kiváló zenész, maga is tanít zenét, szeret énekelni, komponál, és ez szívügye.

Egyházi körökben elég kivételesnek érzem...

B. T.: Igen, abszolút kivétel, megszállottan próbálja ezt a missziót végigvinni, és látjuk, hogy eredményesen. Abban bízunk, hogy ezeknek a gyerekeknek ez a zene szépen beépül a lelkükbe... Jó jel az, hogy állandóan vissza akarnak jönni, tehát nem az van, hogy idén volt 70 gyerek, majd jövőre jön másik 70, hanem csak az marad el, aki már nagyfiú, és már nem szívesen énekel... De a lényeg, hogy megvannak „fertőzve”, és a templomban meg otthon ünnepekkor már felcsendülhet egy-egy odaillo himnusz, mert tudják és szeretik, és hozzátartozik az életükhöz. Ezért vagyok én főiskolai tanár, mert Fülöp, amikor 2008-ban püspökké szentelték, rögtön megalapította az egyházzenei kántorképző tanszéket a nyíregyházi Szent Atanáz Főiskolán. És azóta képezzük a kántorokat, nem hatalmas számban, erről szó nincsen, inkább azok az emberek jönnek erre a szakra, akik már valahol tanítanak és látják, hogy milyen hasznos lenne, ha erről a zenéről egy tágabb fogalmuk lenne, és a gyerekeknek meg tudnák magyarázni.

Ez újra felveti az éneklés szerepét az iskolában...

Bubnó Lőrinc: Nehéz kérdés, ugyanakkor könnyű is. Én az alap kodályi gondolatot, hogy „legyen a zene mindenkié”, elengedném, mert a zene már mindenkié! Csak a világ változott. Egy erőteljes szakadékat látok abban, hogy ma a klasszikus zenén nevelkedett teljes énektanári közösség nem tud kapcsolatot teremteni a diákokkal, mert nem ismeri, hogy a gyerekek, fiatalok milyen zenét hallgatnak, mit szeretnek. Nem nagyon lehet elvárni, hogy mondjuk egy 16 éves fiú a „Virágéknál ég a világot” énekelje... Egyáltalán nem akarok nem-szakmabeliként ítélni. Nagyon tájékozottnak, nagyon nyitottnak kell lenni, de nem tagadom, hogy komoly kihívás és egyben rendszerszintű probléma, hiszen aki elmegy énektanárnak, az nem popzenén nevelkedik, sőt nem is mindig ismeri, és gimnazista diákjai között rögtön egy másik világba csöppen bele. Kortünet. Hiába szeretik a gyerekek a popzenét, az iskolában másfajta zenehallgatási szokásokra is rá lehet nevelni őket. Viszont valóban nehéz őket aktivizálni, ezt látjuk az Efrém interaktív énekóráin is, hogy komoly erőfeszítést kell tenni, és rengeteg interaktív feladatot találunk

Bubnó Tamás és Bubnó Lőrinc. © OD Pictures – Orbán Domonkos

ki, hogy egy középiskolás, akár zeneszerető ifjút az aktív zenélésbe bekapcsoljuk.

B. T.: Persze hogy nehéz, meg van egy missziós hozadéka is, de el kell mondanom, az interaktív énekórákat mi nagyon, nagyon élvezzük. Sokkal felszabadultabb zenélést élünk át, például egy magyarországi cigány kisközségben, mint egy reprezentatív koncerten, ahol hatalmas az elvárás, meg kritikusok ülnek... *(nevet)* Amiért a zene, a zenélés létezik, az más, annak semmi köze az előadó-művészethez, a koncertekhez, a CD-felvételekhez...

Azért arról szóljatok egy pár szót, hogy milyen felvétel van itt készülõben.

B. T.: Itt áll előtünk egy személyben a hangmérnök, zenei rendező, énekes *(Lőrincre mutat)*...

B. L.: Ez valamilyen formában a 2019-es *Wings* című lemezünk koncepciójának folytatása, amit a Fonó gondozásában csináltunk, és amelynek címe az angyalszárnyakra utal. Kicsit fordítva ezen a gondolaton, az új lemez címe *Kings and Queens* (Királyok és királynők), ennek rengeteg szakrális és világi vonatkozásával, kezdve azzal, hogy a görögkatolikus Aranyhajú Szent János liturgia kezdő éneke a Mennyei király (... vigasztaló igazságnak lelke...) Ezután számos elágazással és asszociációval jelenítünk meg királyi zenéket, kezdve Bölcs Alfonz cantigájával, vagy a VIII. Henriknek tulajdonított *Greensleeves*-szel.

Nem lennétek Szent Efrém, ha nem énekelnétek modern, vicces, populáris királyi dalokat is.

B. L.: Persze hogy énekelünk: ha király, akkor Oroszlán-

király, Trónok harca, és talán meglepő, de egy Elvis-számot is éneklünk *(Peace in the Valley)*, amellyel a Király az 56-os magyar forradalomra akarta felhívni a világ figyelmét... A lemez Királynők oldala hangsúlyosabb szakrális anyaggal jelentkezik, középpontjában a Regina coeli, a mennyek királynéja áll, de a Salve Regina is ide kívánczok. Ide nagyon könnyű volt válogatni, mert hihetetlen mennyiségű Szűz Mária énekkel tiszteli őt mind a nyugati, mint a keleti egyház, de nem hiányozhat a Queen zenekar egyik emblemikus dala sem.

És miért saját stúdióban, saját kezelő?

B. L.: Eddigi 14 lemezünket profi stúdiókban készítettük, legtöbbjüket Osváth Zoltán hangmérnökkel. De most alkalmunk volt beruháznunk egy felszerelésbe, egy mobil stúdióba, és

én, bár nem vagyok hangmérnök, csak a saját szakállamra kezdtem ezzel behatóbban foglalkozni, én leszek a zenei rendező meg a hangmérnök egy személyben. Rájöttünk, hogy ezzel bárhol, ahol van áram, bármilyen körülmények között rögzíteni tudjuk a munkánkat. És aztán létrejött az ISON, a VII. kerületi önkormányzattól bérelt saját kis terünk, próbatermünk és kulturális központunk, ahol most is ülünk, és itt bőven van stúdióidőnk.

Ez nyilván nem egy hangszigetelt stúdió.

B. L.: Nem, de ez nem is szükséges. Hogy ezt a divatos szót használjam, ez részünkről egyféle unortodox módszer, ugye 8 db mikrofon van fõnt, nyolcan énekelünk és tulajdonképpen a teremhangból minimálisat használunk: ez egy ilyen „közel-mikrofonozós” technika. Nem újdonság, de mondjuk klasszikus zenét ritkábban szoktak így rögzíteni, mivel ott a terem akusztikai hangja is belejátszik. De nem akarok ennek a fejtegetésébe belemenni, meg abba sem, hogy a technika milyen (bármilyen) tér háttérmodellezését is lehetővé teszi...

Ha énekelisz is a felvételen, van külső fül, aki hallgatja?

B. L.: Mindent felveszünk és visszahallgatunk. Sokkal több idő, de összehasonlíthatatlanul hasznosabb, hiszen mikrofonként rá lehet nagyítani mindannyiunk szólamára, és a mikrofon nem hazudik...

És fizikailag is létezik majd a CD vagy inkább a stream-felületeket célozzátok meg?

B. L.: Mindkettő, biztos, hogy ebben az esetben végképp nem szeretnénk hanyagolni a fizikai lemezt. Ennek nyilvánvalóan kicsit muzeális értéke is van, meg emlék, meg mű-

alkotás, meg grafika. Úgyhogy ott vagyunk a Spotify-on, és az összes streaming szolgáltatáson.

Mikorra tervezitek a megjelenést?

B. L.: Valamikor ősszel, legkésőbb novemberben, mert van rajta olyasmi, amiért karácsonyi ajándéknak is beválik. Az utolsó előtti, rendkívül sikeres *Wings* című lemezünkhöz hasonlóan ez a kiadvány is a Fonónál jelenik meg. De más lemeztervünk is van jövőre: Mohay Miklós Aranyszájú Szent János liturgiáját fogjuk rögzíteni, amit nekünk komponált, és nemrégén mutattuk be liturgikus keretek közt. Nagyon jelentékeny műről van szó, nem is szólva, hogy Boksay (1921) után csaknem 100 évig nem született új liturgia! Kár, hogy nem volt akkora nagy hírverés körülötte, amelyet megérdemelt volna – mert hát kortárszenéről van szó... Mohay már évtizedek óta bele van zúgva a pravoszláv zenei világba, pedig ő maga nem görögkatolikus, igen komoly, 70 perces kompozíciót írt, sokat dolgoztunk vele.

Ezt így könnyebb, hogy 2016 után profi együttes lettetek, állandó összetétellel, 8 taggal. Hogyan néz ki a munkahetetek?

B. T.: Csaknem minden nap, de mondjuk, legalább heti háromszor próbálunk (és sokszor háromszor koncertezünk is...) Tényleg rengeteg órát töltünk együtt, és ezért lett időnk arra, hogy mindent a végletekig kicsiszoljunk. Ez lett a bevett munkamódszerünk, ami nagyon boldoggá tesz, mert így talán a legnagyobb mértékben el tudjuk kerülni a „határon autózást”, amit sok éven át volt alkalmam meggyűlölni a klasszikus zenei koncerteken. Tudod, azt, amikor azért egyensúlyozol a határon, mert nem vagy teljesen az anyag birtokában...

A közönség meg nagyra értékeli ezt a profizmust.

B. T.: Igen, meg a sokszínűséget. Együttesünknek négy arca van, és bár van, aki a bizánci zene után az Oroszlánkirályra húzza az orrát, vagy van, aki fordítva, de talán többen vannak azok – bár nem csináltunk közvélemény-kutatást – akik elfogadják, hogy mindenfélét éneklünk. Szerintem ez a sikerünk egyik titka...

Ad valami pluszt és otthonosságot az a tény, hogy van egy orosz anyanyelvű tagja az együttesnek?

B. L.: Hát nagyon is, szerintem óriási jelentősége van, emlékszem sokszor valóságos hitvitává fajult, hogy ki hogy emlékszik iskolai éveiből az orosz kiejtésre. Ráadásul ezt nehezíti, hogy nemcsak oroszul éneklünk, és ezt az egyházi szlávot máshogy ejtik az ukránok, a ruszinok, a bolgárok... és mondhatjuk az összes olyan népet, aki használja az egyházi ószlávot a liturgikus éneklésre. Hát, miután sok vicces és kevésbé vicces nyelvi kalandon átestünk, Viktor lett a mi megmentőnk, aki Kárpátján született, vagyis magyar-orosz családban, de aki az ukrán és a ruszin nyelvi közegben is otthonosan mozog.

B. T.: Ugrin tanár úr mondta mindig: a kóruszenében a szöveg a hangszerelés! Elsőrendű fontosságú, ugyanannyira, mint maguk a hangok, mert ezen keresztül nyilvánul meg a zeneszerző szándéka... Erről megint sokat lehetne elmélkedni. Meg arról is, hogy miért kell egyházi zenét, mondjuk misét koncertteremben előadni? Ami teljesen ellentétes a zeneszerző szándékával (és a korszak gyakorlatával)... Ez már jelentősen összefügg a klasszikus zene válságával, amibe a mostani hangversenygyakorlat beletolta az európai közönséget. Szakadékok sora keletkezett a közönség és a művészek, a közönség és annak különböző társadalmi rétegei és korosztályai között.

Ilyen szakadékok betemetésére jöttek létre a Bartók+ előadásaitok? Láttam a Bartók in Motion-t, mértéktartó, izléses, és sok pluszt nyújtott az élőzenével, mozgással, vetítéssel kombinált, történetté (a férfiélet stációi) formált produkció. Színházi emberek keze nyoma látszik benne... Bubnó Tamás?

B. T.: Sok színházi, mozgásszínházi produkcióban dolgoztam az Efrém előtt. Majd az Efrémmel feltétlenül szerettem volna megtanulni, előadni Bartók remekbe szabott, és keveset előadott férfikari műveit. Rendkívüli alkotások, olyan nehézségekkel, hogy nem lehet „csak úgy” repertoáron tartani, állandóan karban kell tartani, gyakorolni, sok évnyi munkát szántunk rá. Akkor ehhez jött Lőrinc a képi ötleteivel, és lassan megszületett a fejemből egy olyan mozgásvilág, ami persze nem koreográfia, csak az érzelmi és a zenei folyamatoknak, szólammozgásoknak a lekísérése, hozzá a férfiélet négy stációjának megfelelő öltözékek karaktere. Meg kell, hogy mondjam, hogy a Bartókkal való munka a kórus fejlődése szempontjából a Szent Efrém az egyik legerősebb projektje volt, igazi áttörést hozott, és egy új világot nyitott meg nekünk.

Azt mondjátok, az augusztusi Zempléni Fesztivál koncerttel lezárul a 20. évfordulós évetek. Mi a tervetek a 21. évben?

B. T.: Sok tervünk van. Ősszel igen sok utazás, a Kolozsvári Magyar Napok, a Köfeszti, Selmeczi György Egyházzenei Fesztiválja... Folytatjuk az Orientale Lumen sorozatunkat egy rendhagyóval: egy görögkatolikus liturgia keretében éneklünk a Szent István Bazilikában, szeptember 10-én. Juhász Zsolttal és a Duna Művészegyüttessel újabb koreografált előadást készítünk *A Duna balladáit* címmel, novemberben lesz a bemutató, ebben a Duna-menti népek szakrális és táncgyománnyait elevenítjük meg. Októberben Varsóba látogatunk, novemberben Londonba, a hagyományos évzáró napjainkon a jelképes Bizánc–Konstantinápoly–Isztambul címmel tartunk koncerteket, a város három nagy korszakából származó zenékkal. És reméljük, valaki mégis csak kitalálja, hogy jobb lenne békében élni.